

ЖОО СТУДЕНТТЕРІНІҢ КӨШБАСШЫЛЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ДАМУДА АРТ-ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ИНТЕГРАЦИЯЛАУ

А.А. Алимбекова¹ , Т.С. Жумашева² , А.Т. Кожажулов^{*3}

^{1,3} Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан.

² Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан

E-mail: ¹aaalimbekova66@gmail.com, ²tolkynzhumasheva00@gmail.com,

^{*3}aidyn.kozhagulov@bk.ru

Аңдатпа. Мақалада жоғары оқу орны студенттерінің көшбасшылық құзыреттілігін дамытуда арт-технологияларды оқу үдерісіне интеграциялау тәжірибесі қарастырылады. Заманауи отандық және шетелдік зерттеулерді теориялық талдау негізінде арт-технологиялардың студенттердің тұлғалық және шығармашылық әлеуетін ашуға, топтық өзара әрекеттестігін, коммуникативтік белсенділігі мен әлеуметтік қатысуын қолдаудағы педагогикалық мүмкіндіктері жүйеленді. Зерттеу бір топтық pre-test/post-test эксперименттік дизайн негізінде жүргізілді. Зерттеуге Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті мен Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университетінің бірінші курс студенттері қатысты (N=96). Интервенция барысында бейнелеу өнері, графика және графикалық дизайн, визуалды сторителлинг, рөлдік ойындар, театрландырылған көріністер мен шығармашылық жобалау элементтері қолданылды. Студенттердің көшбасшылық құзыреттілігін бағалау бастамашылдық, эмоциялық тұрақтылық, коммуникация, шешім қабылдау және ұйымдастырушылық компоненттері бойынша жүргізілді. Pre-test және post-test нәтижелерін салыстыру интервенциядан кейін зерттелген көшбасшылық компоненттерінің барлығы бойынша оң динамика байқалғанын көрсетті. Бастамашылдық, эмоциялық тұрақтылық, коммуникация, шешім қабылдау және ұйымдастырушылық көрсеткіштерінде оң өзгерістер тіркелді. Алынған нәтижелер арт-технологияларды оқу үдерісіне мақсатты және жүйелі интеграциялаудың студенттердің көшбасшылық құзыреттілігін дамытуға бағытталған педагогикалық тәжірибеде қолдану мүмкіндігін көрсетеді. Зерттеуде бақылау тобының болмауына байланысты анықталған өзгерістер арт-технологиялардың тікелей

себептік әсері ретінде емес, интервенциядан кейін байқалған эмпирикалық оң динамика ретінде түсіндіріледі.

Зерттеудің мақсаты - арт-технологияларды оқу үдерісіне интеграциялау жағдайында ЖОО студенттерінің көшбасшылық құзыреттілігі компоненттеріндегі pre-test және post-test нәтижелерінің өзгеріс динамикасын анықтау.

Түйін сөздер: көшбасшылық құзыреттілік, көшбасшылық әлеует, арт-технологиялар, интеграция, бастамашылдық, коммуникация, ұйымдастырушылық, шығармашылық.

Кіріспе

Бүгінгі әлемдік интеграция және білім беру кеңістігінің жаһандануы жағдайында Қазақстан Республикасының жоғары білім беру жүйесі болашақ мамандардың кәсіби құзыреттілігін дамытуға бағытталған жаңа міндеттерді айқындап отыр. Солардың ішінде студенттердің көшбасшылық құзыреттілігін дамыту кәсіби табыстылықтың, еңбек нарығындағы бәсекеге қабілеттіліктің және әлеуметтік жауапкершіліктің негізгі көрсеткіштерінің бірі. Заманауи маман тек кәсіби білім иесі ғана емес, сонымен қатар бастамашылдық таныта алатын, шешім қабылдайтын, топты ұйымдастыратын, эмоционалдық және коммуникативтік икемге ие тұлға болуы тиіс.

ҚР «Білім туралы» Заңының 8-9 баптарында жоғары білім берудің мақсаты – шығармашылық қабілеті дамыған, кәсіби білікті, бастамашыл, көшбасшылық қасиеттері қалыптасқан мамандар даярлау екендігі нақты бекітілген (ҚР Білім туралы заңы, 2007). Сонымен қатар «Мемлекеттік жастар саясаты туралы» Заңда жастардың кәсіби және тұлғалық дамуына жағдай жасау, олардың көшбасшылық қабілетін қоғамдық белсенділік, еріктілік және шығармашылық бастамалар арқылы арттыру негізгі басымдық ретінде белгіленген (ҚР Мемлекеттік жастар саясаты туралы заңы, 2015).

Қазақстан Республикасында жоғары білімді және ғылымды дамытудың 2023-2029 жылдарға арналған тұжырымдамасында да бастамашыл, шығармашылықпен ойлайтын, инновациялық технологияларды меңгерген және көшбасшылық әлеуеті жоғары мамандар даярлау білім беру жүйесінің стратегиялық міндеті ретінде айқындалған. Құжатта жоғары білім беру мазмұнына студенттердің креативтілігін, коммуникациясын және көшбасшылық құзыреттілігін дамытатын әдістерді интеграциялау қажеттілігі ерекше атап көрсетілген (Тұжырымдама, 2023).

Мемлекетіміздің талаптарына сәйкес бүгінгі таңда жоғары оқу орындары студенттердің көшбасшылығын жан-жақты дамытудың инновациялық әдістерін белсенді енгізіп келеді. Солардың ішінде арт-технологияларды оқу үдерісіне интеграциялау тәжірибесі ерекше назар аудартады. Арт-технологиялар студенттердің шығармашылық ойлауын дамытуға, эмоциялық интеллектіні күшейтуге, командада жұмыс жасау дағдыларын жетілдіруге, бастамашылдық пен ұйымдастырушылық икемін қалыптастыруға мүмкіндігі зор.

Өнерге негізделген педагогикалық тәсілдер студент тұлғасының ішкі әлеуетін ашып, оның кәсіби-психологиялық даярлығын арттырады; командадағы коммуникация мен өзара әрекеттестікті күшейтеді; шешім қабылдау, рефлексия және эмоционалдық реттеу дағдыларын дамытады. Сондықтан арт-технологияларды ЖОО студенттерінің көшбасшылық құзыреттілігін дамыту үдерісіне интеграциялау қазіргі білім беру кеңістігінде тиімді әрі ғылыми негізделген инновациялық бағыт ретінде танылуда.

Соған қарамастан, ғылыми әдебиеттерде арт-технологияларды жоғары оқу орны студенттерінің, соның ішінде болашақ педагогтердің көшбасшылық құзыреттілігін дамыту үдерісімен тікелей байланыстыратын зерттеулер жеткілікті дәрежеде жүргізілмеген. Атап

айтқанда, арт-технологиялардың жекелеген түрлерінің көшбасшылық құзыреттіліктің бастамашылдық, ұйымдастырушылық қабілет, коммуникация, шешім қабылдау және эмоциялық тұрақтылық компоненттерімен байланысы және аталған компоненттердегі өзгерістердің оқу үдерісіндегі арт-әрекеттер арқылы көріну ерекшеліктері қосымша эмпирикалық зерттеуді қажет етеді.

Осы ғылыми мәселе арт-технологиялардың әртүрлі түрлерін көшбасшылық құзыреттіліктің нақты компоненттерімен сәйкестендіру және оларды жоғары оқу орнының білім беру үдерісіне мақсатты интеграциялау жағдайындағы өзгеріс динамикасын эмпирикалық тұрғыдан зерттеу қажеттілігін негіздейді.

Әдебиеттерге шолу

ЖОО студенттерінің көшбасшылық құзыреттілігін дамытуда арт-технологияларды интеграциялау тәжірибесінің теориялық-әдіснамалық негізі ретінде әр елдегі білім беру жүйелерінде педагогтердің көшбасшылығын дамытуды зерттеген ғалымдардың еңбектеріндегі идеяларына, қолданған әдістеріне сүйендік. Зерттеу барысында ғылыми әдебиеттерге талдау жүргізіліп, отандық және шетелдік зерттеулердің негізгі тұжырымдары жүйеленді.

Білім беру үдерісінде көшбасшылықты дамыту мәселесі заманауи зерттеулерде креативті орта мен тұлғалық дамумен тығыз байланыста қарастырылады. Инклюзивті көшбасшылық білім беру ұйымында сенім мен қолдау ахуалын қалыптастыра отырып, шығармашылық белсенділік пен эмоционалдық әл-ауқатты арттыруға ықпал етеді (Jiang et al., 2025).

Зерттеулерде студенттердің көшбасшылық құзыреттілігін дамыту шығармашылық белсенділікпен және интегративті тәсілдерді қолданумен байланыстырылып, олардың бастамашылдығын, жауапкершілігін және коммуникативтік дағдыларын жетілдіреді (Жусупова және т.б., 2023). Осы тұрғыдан алғанда, оқу үдерісінде шығармашылыққа негізделген әдістерді қолдану көшбасшылықтың тұлғалық және әлеуметтік компоненттерін кешенді дамытуға мүмкіндік береді.

Көшбасшылықтың күрделі әрі көпқырлы феномен екені педагогикалық зерттеулерде де дәлелденеді, онда ол кәсіби жауапкершілікпен қатар, тұлғалық даму мен рефлексияны талап ететін үдеріс ретінде қарастырылады (Kahila & Heikka, 2024). Сонымен қатар, көшбасшылықтың тиімділігі психологиялық және технологиялық факторлармен, соның ішінде инновациялық білім беру технологияларымен өзара байланыста жүзеге асады (Yuting Wang et al., 2025).

Педагогтердің кәсіби дербестігі мен ынтымақтастығы көшбасшылықтың дамуына және оқу үдерісінің тиімділігіне тікелей әсер ететіні анықталған (Hsieh et al., 2025), ал өзіндік тиімділік деңгейі көшбасшылықтың білім сапасына ықпалын күшейтетін маңызды медиатор ретінде қарастырылады (Ozdogru et al., 2025). Аталған зерттеулер шығармашылық белсенділік, эмоциялық тұрақтылық, коммуникация, кәсіби дербестік және өзіндік тиімділіктің көшбасшылықпен өзара байланысын көрсетеді. Ғылыми тұжырымдалған идеялар арт-технологиялардың студенттердің көшбасшылық құзыреттілігі компоненттерімен байланысын зерттеудің теориялық негізін құрайды.

R.S.Darwis және т.б. (2025) ұсынған әдістеме негізінде көшбасшылық құзыреттілікті диагностикалауға арналған құралды бейімдеу үдерісі жүзеге асырылады. Алынған әдіс T.R.Hinkin (1998) ұсынған үш кезеңдік модельге сүйенеді:

- көшбасшылық индикаторлары мен бастапқы сұрақтарды әзірлеу;
- шкалалар мен құрылымдық өлшемдер дайындау;
- эмпирикалық тексеру және психометриялық талдау жүргізу.

Liu & Zaman (2025) зерттеуінде көшбасшылықтың шығармашылық мінез-құлыққа әсері және креативті орта мен өзіндік тиімділіктің медиаторлық рөлі анықталған.

1. Тұлғаның түрлі тәжірибені қалай қабылдап, өңдейтіні (Leader experience processing system)

2. Көшбасшылыққа қатысты өзіндік түсінігі мен көзқарастары (Leader self-view system)

Сонымен қатар мақалада пәнаралық тәсілдер (психология, педагогика, әлеуметтік ғылымдар), көшбасшылық дамуды үздіксіз үдеріс ретінде қарастырып, өмір бойы білім алу қағидатымен байланыстырады.

ЖОО студенттерінің көшбасшылық құзыреттілігін дамытуға орай арт-технологияларды интеграциялаудың тәжірибесін зерттегенде теориялық әдіснамалық жағынан ғалымдардың (Yuting Wang, Chuanyou Bao және Xiaohang Luo, 2025) бірнеше маңызды идеялары мен тұжырымдарына тоқталып өтейік:

Әлеуметтік шынайылық теориясы негізінде әлеуметтік орта мен ресурстардың студенттердің көшбасшылық құзыреттілігін дамытудағы рөлін зерттеу. Осы жерде студенттердің кәсіби және коммуникативтік дағдыларын арттыруда әлеуметтік ресурстар мен құрылымдарды қолданудың маңыздылығын көрсетеді.

Психологиялық капитал тұжырымдамасын пайдалану, оның ішінде оптимизм, сенімділік, үміт және жекелеген жеке ресурстардың студенттердің көшбасшылық құзыреттілігін дамытуға әсерін анықталуы арт-технология арқылы тұлғаның мотивация мен өзін-өзі басқару қабілетін жетілдіруге болатыны көрсетіледі.

Инновациялық технологиялардың (мысалы, виртуалды шындық, интерактивті платформалар, ойындар) интеграциясын оқыту үдерісіне енгізу арқылы көшбасшылық құзыреттілігін дамытудың тиімді механизмдерін анықтау студенттердің тәжірибелік дағдыларын дамытып, инновациялық ойлау қабілетін арттырады.

Өңделген педагогикалық модельдер құру, мысалы, арт-технологияларды пайдалана отырып, студенттерге жобалық және командалық жұмыс арқылы көшбасшылық құзыреттілік дамыту мүмкіндігін беретін әдіснамалық негіздерді айқындау.

Құндылықтар, мотивация және эмоциялық интеллекттің рөлін зерттеп, арт-технологиялар арқылы студенттердің эмоционалды және тұлғалық даму деңгейін көтеру механизмдерін ұсыну.

Жалпы, авторлардың анықтаған теориялық негіздері мен тұжырымдамалары студенттердің көшбасшылық құзыреттілігін дамытуда әлеуметтік, психологиялық және технологиялық аспектілердің өзара байланысын ескере отырып, кешенді әдіснамалық платформаны құруға мүмкіндік береді. Ғылыми тұжырымдалған идеялар біздің зерттеуімізге инновациялық әдіснамалық негіз және көшбасшылық құзыреттілікті дамытуға ықпал ету әдістерін айқындауға көмектеседі.

Jiang, M., Zhang, J., & Arshad, M. Z. (2025) зерттеуінде Малайзиядағы білім беру саласында инклюзивті көшбасшылықтың мұғалімдердің шығармашылығына және кәсіби қанағаттануына әсері қарастырылған. Эмпирикалық зерттеу 419 мұғалімнің мәліметін қамтып, төмендегідей тұжырымдарды көрсетті:

– инклюзивті көшбасшылық мұғалімдердің шығармашылық әлеуетін арттырады және олардың жұмыстан алған қанағаттануын күшейтеді.

– институт ішіндегі шығармашылық мәдениеті педагогикалық үдерістегі делдалдық қызметін атқарады, яғни көшбасшылық арқылы кәсіби мәдениет қалыптасып, мұғалімдердің шығармашылық дамуына әсер етеді.

Liu et al. (2024) мақаласында полихроникалық мінез-құлық мұғалімнің уақытты қалыпты басқару ерекшеліктеріне байланысты, шығармашылыққа әсер ететін модераторлық күшейтпелі фактор ретінде анықталған. Зерттеу авторлары көшбасшылықтың

эмоционалдық, когнитивтік және ұйымдастырушылық механизмдер арқылы әсер ететінін атап көрсетеді.

ЖОО-ның оқу үдерісінде арт-технологиялар мен геймификацияны интеграциялау студенттердің көшбасшылық құзыреттілігінің дамуына оң ықпал ететіні бірқатар зерттеулерде көрсетілген.

Геймификация оқу мотивациясын, топтық өзара әрекеттестікті және бастамашылдықты арттырады (Zhumasheva et al., 2022), ал арт-технологиялармен үйлескен интерактивті тәсілдер студенттердің шығармашылық белсенділігін күшейтіп, шешім қабылдау және жобалық әрекет дағдыларын дамытады (Nolan et al., 2025). Сонымен қатар arts-based тәсілдер креативтілік, сыни ойлау және әлеуметтік жауапкершілікті қалыптастыруға ықпал етеді (Satchanawakul et al., 2025). Алынған теориялық қорытындылар арт-технологияларды қолданудың студенттердің көшбасшылық құзыреттілігінің мотивациялық, коммуникативтік және ұйымдастырушылық құрамдас бөліктерін дамытудағы тиімділігін ғылыми тұрғыдан айқындайды.

Зерттеу аясында көшбасшылық құзыреттілік студенттің топтық және кәсіби әрекет жағдайында бастама көтеру, өзара әрекеттестік орнату, ұйымдастырушылық міндеттерді жүзеге асыру, шешім қабылдау және эмоциялық тұрақтылық таныту қабілеттерінің өзара байланысқан жиынтығы ретінде қарастырылады. Осы түсінік негізінде көшбасшылық құзыреттіліктің құрылымы бес компонент арқылы айқындалды: бастамашылдық, ұйымдастырушылық қабілет, коммуникация, шешім қабылдау және эмоциялық тұрақтылық. Бастамашылдық студенттің белсенді әрекетке ұмтылысы мен дербес ұсыныс білдіруін; ұйымдастырушылық қабілет топтық әрекетті жоспарлау, үйлестіру және жауапкершілікті бөлуді; коммуникация өзара қарым-қатынас орнату мен ойын жеткізуді; шешім қабылдау жағдаятты бағалап, әрекет бағытын таңдауды; эмоциялық тұрақтылық күрделі жағдайларда өзін-өзі реттеу мен әрекет тұрақтылығын сақтауды сипаттайды. Аталған компоненттер зерттеудің диагностикалық көрсеткіштерін айқындауға және арт-технологияларды қолданудан кейінгі өзгеріс динамикасын бағалауға негіз болды.

Талданған зерттеулер көшбасшылықтың шығармашылық белсенділік, коммуникация, өзіндік тиімділік, эмоциялық тұрақтылық, кәсіби дербестік және топтық өзара әрекеттестікпен өзара байланысын көрсетеді. Сонымен қатар arts-based тәсілдердің білім алушылардың шығармашылық және тұлғалық дамуына ықпал ету мүмкіндіктері ғылыми еңбектерде әртүрлі аспектілерде қарастырылған. Алайда арт-технологиялардың жекелеген түрлерін ЖОО студенттерінің көшбасшылық құзыреттілігінің нақты компоненттерімен, бастамашылдық, ұйымдастырушылық қабілет, коммуникация, шешім қабылдау және эмоциялық тұрақтылықпен сәйкестендіре отырып зерттеу жеткілікті дәрежеде қамтылмаған. Осыған байланысты аталған компоненттер мен арт-технологиялар арасындағы байланысты эмпирикалық тұрғыдан зерделеу зерттеуіміздің теориялық және әдіснамалық негізін құрайды.

Материалдар мен әдістер

Зерттеу барысында пәнаралық тұғыр негізінде педагогика, психология және өнер салаларының әдістері кешенді түрде қолданылды. Пәнаралық көзқарас педагогика, психология, әлеуметтану, мәдениеттану сияқты ғылымдардың тоғысында кешенді зерттеу жүргізуге, сондай-ақ болашақ педагогтердің кәсіби даярлығында көшбасшылық құзыреттілікті дамытуға ықпал етеді.

Арт білім беруді болашақ педагогтердің креативті және көшбасшылық қабілеттерін дамытудағы инновациялық, тұлғалық-бағдарланған тәсілдерді қолдануға жағдай жасайтын әмбебап құрал ретінде таниды (Kozhagulov A. et al., 2024). Осы тұрғыдан, өнерге негізделген әдістерді болашақ педагогтердің көшбасшылығының дамуы мен білім беру сапасын

арттырудағы маңызды тетік ретінде қарастыруға болады. Көптеген ғалымдардың еңбектерін зерделей келе арт-технологиялар студенттердің көшбасшылық құзыреттілігін құрайтын шығармашылық ойлауын; эмоционалдық интеллектісін; коммуникативтік мәдениетін; шешім қабылдау және ұйымдастырушылық және т.с.с. қабілеттерін дамытуға ықпал ететініне сенімділігімізді арттыра түсті. Талданған зерттеу жұмыстарының жалпы бағыты шығармашылық пен көшбасшылықтың өзара байланысын анықтап, педагогикалық контексте қалай жүзеге асатынын түсіндірудің ортақ ядросын құрайды. Төменде кесте бойынша жоғарыда зерттелген еңбектерден алынған тұжырымдар біздің зерттеуімізбен сәкестігін көрсетеміз. (Кесте -1)

1-кесте. ЖОО студенттердің көшбасшылық құзыреттілігін дамытуда арт-технологияларды қолдану нәтижелері мен біздің зерттеуімізбен сәйкестігін салыстыру

Авторлар	Қолданылған әдіс	Негізгі нәтиже
Berlanga-Fernández et al. (2025)	Өнерге негізделген тәжірибелік оқыту	Көшбасшылық, коммуникация, шығармашылық және мәселені шешу дағдылары қарастырылды
Kozhagulov et al. (2024)	Визуалды арт	Креативтілік, шығармашылық дамыды
Liu & Zaman (2025)	Импровизация, SEM	Коммуникация, өзіндік тиімділік артты
Hsieh et al. (2025)	Топтық жобалар	Ұйымдастырушылық қабілет дамыды
Wang G. et al. (2025)	Көшбасшылық моделі	Эмоциялық тұрақтылық артты
Jiang et al. (2025)	Инклюзивті көшбасшылық	Шығармашылық орта қалыптасты
Kahila & Heikka (2024)	Көшбасшылық дискурсы	Кәсіби рефлексия дамыды
Liu et al (2024)	Креативті мәдениет	Көпфункционалды ойлау артты
Ozdogru et al. (2025)	Мета-талдау	Көшбасшылық тиімділігі дәлелденді
Hannigan et al. (2025)	Арт-білім	Креативті ойлау дамыды
Satchanawakul et al. (2025)	Arts-based оқыту	Сыни ойлау, жауапкершілік артты
Oliver-Barcelo et al. (2024)	Storytelling, өнер	Эмоциялық интеллект дамыды
Zhumasheva et al. (2022)	Геймификация және арт	Мотивация, топтық жұмыс артты
Nolan et al. (2025)	Әлеуметтік сәйкестік	Ұжымдық құндылықтар нығайды

Кестеде берілген ғылыми еңбектердегі ғалымдардың қол жеткізген нәтижелерінің біздің зерттеуімізге сәйкестіктері, ЖОО студенттерінің көшбасшылық құзыреттерін

дамытуда арт-технологияларды интеграциялау тәжірибесінің тиімділігін жан-жақты дәлелдейтінін көрсетеді. Түрлі елдерде жүргізілген эмпирикалық және теориялық зерттеу жұмыстары арт-педагогика әдістерінің бастамашылдық, ұйымдастырушылық қабілет, коммуникативтік дағды, эмоционалдық тұрақтылық, креативті ойлау және өзіндік тиімділік сияқты басты көшбасшылық компоненттерді кешенді түрде дамытуға ықпал ететінін дәлелдейді. Студенттерімен жүргізілген зерттеулер арт-технологиялардың шығармашылық әлеуетті күшейтіп, бастамашылдық пен кәсіби сенімділікті арттыратынын көрсетсе, ал педагогтермен (білім беру жүйелерінің педагогтері мен басшылары) жасалған жұмыстар арт-технологиялардың кәсіби еркіндікке, эмоционалдық әл-ауқатқа және ұжымдық бірлік пен креативтілікке, жағымды еңбек атмосферасына оң әсерінің дәлелі бола алады. Пәнаралық және гуманитарлық өнерге негізделген оқыту үлгілері студенттердің сыни ойлауын, жауапкершілігін, әлеуметтік белсенділігін күшейтетінін айғақтайды. Жалпы алғанда, талданған барлық зерттеулер арт-технологиялардың интеграциясы көшбасшылық құзыреттілікті дамытудың әмбебап, инновациялық және ғылыми негізделген тәсіл екенін растайды.

Төменде отандық және шетелдік тәжірибелер көрсеткендей ЖОО студенттерінің көшбасшылық құзыреттілігін дамытуда арт-технологияларды тиімді әрі инновациялық педагогикалық құрал ретінде пайдаланудың ғылыми негіздемесі.

2-кесте. Көшбасшылық құзыреттіліктің компоненттері және арт технологиялардың әсері

№	Компоненттер	Арт-технология	Әсері
1	Бастамашылдық	Рөлдік ойын, драма	Мотивация, белсенділік іс-әрекет артады
2	Ұйымдастырушылық	Арт-жоба	Топты басқару дамиды
3	Коммуникация	Сторителлинг	Қарым-қатынас, тілдесу дағдылары дамиды
4	Шешім қабылдау	Драмалық модельдеу	Аналитикалық ойлау дамиды
5	Эмоциялық тұрақтылық	Арт-терапия	Эмоция реттеледі

Жалпы алғанда, зерттеуіміздің нәтижелері заманауи ғылыми тұжырымдармен сәйкес келеді және арт-технологиялар болашақ педагогтердің көшбасшылық құзыреттілігін дамытудың маңызды әдісі екендігін дәлелдейді. Студенттердің өзіндік көзқарасын білдіру, шығармашылық ойлау, командада жұмыс жасау және шешім қабылдау дағдыларын дамыту көшбасшылықтың практикалық аспектілерін меңгерудің басты көрсеткіштері болып табылады.

Біздің зерттеуіміз бір топтық эксперименттік зерттеу жұмысы болып есептеледі. Анығырақ айтатын болсақ преэксперименттік зерттеу үлгісі, мұнда зерттеу нысаны болып, тек эксперименттік топ алынды, ал бақылау тобы қарастырылмады. Мұндай зерттеу белгілі бір педагогикалық ықпалдың (әдіс, технология, бағдарлама) нәтижесін тікелей топ ішінде анықтауда қолдануда тиімді.

Зерттеу жұмысы алдын-ала эксперименттік үлгіде ұйымдастырылды. Зерттеуге Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті және Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университетінің 1 курс студенттері қатысты (N=96).

Зерттеу үш кезеңнен тұрды:

Диагностикалық кезең - студенттердің көшбасшылық құзыреттілігінің бастапқы деңгейі анықталды;

Тәжірибелік кезең - оқу үдерісіне арт-технологиялар (драма, визуалды өнер, сторителлинг, театр педагогика) интеграцияланып, практикалық жұмыстар жүргізілді;

Қорытынды кезең - бастапқы және соңғы нәтижелер салыстырылды.

Зерттеу барысында келесі әдістер қолданылды:

- педагогикалық эксперимент;
- психодиагностикалық әдістер (Р.С. Немов, Н.П. Фетискин және т.б.);
- салыстырмалы талдау;
- статистикалық өңдеу (SPSS бағдарламасы).

Зерттеу барысында алынған сандық деректер SPSS бағдарламасы арқылы өңделді. Бастапқы (pre-test) және қорытынды (post-test) диагностика нәтижелері көшбасшылық құзыреттіліктің бес компоненті бойынша салыстырылды. Диагностикалық нәтижелер бастамашылдық, эмоциялық тұрақтылық, коммуникация, шешім қабылдаудағы сенімділік және ұйымдастырушылық қабілет компоненттеріне сәйкес жүйеленіп, әр компонент бойынша көрсеткіштердің өзгеріс динамикасы анықталды.

Нәтижелер мен талқылаулар

Зерттеу нәтижелері арт-технологияларға негізделген интервенцияға дейінгі және кейінгі диагностикалық көрсеткіштерді салыстыру негізінде талданды. Pre-test және post-test нәтижелерінде көшбасшылық құзыреттіліктің зерттелген компоненттері бойынша өзгерістер байқалды. Атап айтқанда, бастамашылдық, эмоциялық тұрақтылық, коммуникация, шешім қабылдаудағы сенімділік және ұйымдастырушылық қабілет көрсеткіштері бойынша оң динамика тіркелді. Зерттеудің бір топтық pre-test/post-test дизайнына сәйкес алынған нәтижелер интервенцияға дейінгі және кейінгі көрсеткіштердің өзгерісін сипаттайды және арт-технологиялардың тікелей себептік әсерін анықтау ретінде қарастырылмайды.

Арт-технологияларды интеграциялау негізінде ұйымдастырылған интервенциядан кейін студенттердің бастамашылдығы, командада өзара әрекеттесуі және эмоциялық өзін-өзі реттеуі бойынша оң өзгерістер байқалды. Алынған нәтижелер көшбасшылық құзыреттіліктің тұлғалық, коммуникативтік және ұйымдастырушылық компоненттеріндегі өзгерістердің арт-технологиялар қолданылған оқу тәжірибесімен қатар жүргенін көрсетті. Сонымен бірге қазіргі педагогикалық және психологиялық зерттеулерде арт-технологиялардың тұлғалық және әлеуметтік дамудағы мүмкіндіктері қарастырылғанымен, болашақ педагогтерді даярлау бағдарламаларында өнерге негізделген педагогикалық тәсілдерді қолдану мәселесі әлі де өзекті болып отыр. Oliver-Barcelo, Ferrer-Ribot және Jove (2024) болашақ педагогтерді даярлауда өнерге негізделген білім берудің кәсіби және тұлғалық даму үшін маңыздылығына назар аударады. Осы тұрғыдан арт-технологияларды жоғары білім беру үдерісіне кіріктіру студенттердің шығармашылық белсенділігі, әлеуметтік өзара әрекеттестігі және кәсіби өзін-өзі танытуымен байланысты педагогикалық мүмкіндіктерді кеңейтеді.

Kozhagulov et al., (2024) арт технология негізіндегі тәжірибелер олардың топ ішінде беделін, өзін-өзі көрсетуін табиғи жолмен дамытуға жағдай жасайтынын алға тартады. Мұндай үдеріс болашақ кәсіби қызметте басқару қабілеттерін механикалық түрде емес, тұлғалық даралыққа сүйене отырып қолдануына негіз болады. Осылайша, автор арт-технологияларды интеграциялау көшбасшылық құзыреттілікті дамытудың формальді емес, тиімді жолын ұсынады. Оқытудағы артқа негізделген жаңа технологиялар дәстүрлі білім беру моделінен гөрі студенттің тұлғалық траекториясына көбірек бағдарланады

және көшбасшылықты кәсіби міндет қана емес, өмірлік құндылық ретінде қарастыруға үйретеді деп тұжырымдайды. Осыған сәйкес, А. Кожажулов пен әріптестерінің идеясынан ЖОО-дағы оқу бағдарламаларына арт-технологияларды (фроттаж, граттаж, дудлинг, зентангл, шаблонография, стилизация, монотипия, кляксография, пуантелизм, ниткография, платинография, изонить және т.б.) интеграциялау студенттердің кәсіби құзыреттілігін арттыруға бағытталған тиімді әдіс болып табылатынын көреміз.

Зерттеу нәтижелерін талдау барысында көшбасшылықтың әртүрлі контекстердегі ықпал ету механизмдері ұқсас құрылымдық сипатқа ие екені байқалады. Мысалы, Yonghua Liu, Yangchun Fang және т.б. (2025) ұйымдық ортада инклюзивті көшбасшылықтың қызметкерлердің әл-ауқатын арттырудағы рөлін зерделей келе, жетекшінің дамытушылық кері байланысы өзара байланысты күшейтетін модераторлық фактор ретінде әрекет ететінін анықтаған. Яғни, көшбасшы тарапынан берілетін сапалы, даму-бағдарлы кері байланыс қызметкерлердің жігерлілік сезімін арттырып, олардың жұмыс орнындағы психологиялық әл-ауқатын нығайтады.

Осыған ұқсас динамика мектепке дейінгі ұйымдар деңгейінде де байқалған. Атап айтқанда, Zhumasheva T., Alimbekova A., және т.б. (2022) зерттеуінде тәрбиешілердің көшбасшылығы балалардың жігерлілік деңгейіне медиаторлық ықпал ететін маңызды ішкі тетік ретінде айқындалған. Алынған нәтижелер балалардың белсенділігі мен эмоционалдық жігерін қалыптастыруда педагог көшбасшысының тікелей әсері бар екенін көрсетеді. Осылайша, екі зерттеудің салыстырмалы талдауы көшбасшылықтың әлеуметтік-психологиялық үдерістерді реттеудегі төмендегідей әмбебап маңызын көрсетеді:

- ересектер ортасында (Liu және т.б., 2025) жетекшінің дамытушылық кері байланысы әсерді күшейтетін модератор қызметін атқарса,

- педагогикалық ортада (Zhumasheva & Alimbekova, 2022) тәрбиеші көшбасшылығы мінез-құлықтық және эмоционалдық нәтижелерге тікелей медиаторлық ықпал ететін фактор ретінде көрінеді.

Демек, ЖОО студенттерінің көшбасшылық құзыреттілігін арт-технологиялар арқылы дамыту үдерісінде кері байланыс сапасы, эмоциялық қолдау және жетекші тұлғаның белсенді қатысуы нәтижелердің тиімділігін айқындайтын негізгі шарттар болып табылады.

Педагог көшбасшылығын түсіндіруде әлеуметтік сәйкестік тұғыры маңызды орын алады. Осы туралы Nolan, O'Donovan, & Lafferty, (2025) көшбасшылықты жеке тұлғаның дара қасиеттерімен ғана емес, кәсіби қауымдастықтағы ортақ құндылықтар мен әлеуметтік рөлдер арқылы қарастыруға мүмкіндік беретінін жазды. Зерттеулер кері байланыс сапасы, эмоциялық қолдау және жетекші тұлғаның белсенді қатысуы көшбасшылықты дамытуға бағытталған білім беру ортасын ұйымдастыруда ескерілуі мүмкін маңызды педагогикалық факторлар екенін көрсетеді (Hannigan S., Hradsky D., Bellingham R., Raphael J., White P.J., 2024). Біздің зерттеуімізде алынған арт технологиялар студенттердің бір-бірімен және ұжыммен қарым-қатынас мәдениетін дамытуға негізделеді. Осы идеяларды нақтылай түсуде Hannigan және әріптестері (2025) зерттеу жұмысында АРТ-қа негізделген білім беру тұғырларын климат өзгерісін түсіндіру мен болашаққа көзқарасты қалыптастыруда маңызды құрал екендігін дәлелдейді. Арт-қа негізделген әдістер әдеттегі білім беру тұғырларынан ерекшелене отырып, шығармашылық пен эмоциялық байланысты арттырып, білім алушылар мен педагогтің экологиялық танымын кеңейтеді (Satchanawakul N., Liangruengom N., 2025). Авторлар болашақ көшбасшы-педагогтің негізгі құзыреті ретінде шығармашылық тұрғыдан жаңаша ықпал ету үлгісін көркем ойлау, болжау, креативті шешім қабылдау қабілеттерді қарастырады. Аталған тұжырымдар біздің зерттеуімізде байқалған өзгерістермен мазмұндық тұрғыдан сабақтасады.

Интервенциядан кейін студенттердің бастамашылдық, коммуникация, шешім қабылдаудағы сенімділік, эмоциялық тұрақтылық және ұйымдастырушылық қабілет көрсеткіштері бойынша оң динамика байқалды. Зерттеуде алынған нәтижелерді

алдыңғы ғылыми еңбектермен салыстыру арт-технологиялар қолданылған білім беру ортасы мен көшбасшылық құзыреттіліктің жекелеген компоненттеріндегі оң өзгерістер арасында мазмұндық сәйкестік бар екенін көрсетті. Атап айтқанда, зерттеуде байқалған бастамашылдық, коммуникация, эмоциялық тұрақтылық, шешім қабылдаудағы сенімділік және ұйымдастырушылық қабілет көрсеткіштерінің оң динамикасы алдыңғы зерттеулерде сипатталған шығармашылық белсенділік, тұлғааралық өзара әрекеттестік, өзіндік тиімділік және эмоциялық реттелу үдерістерімен сабақтасады. Алынған нәтижелер арт-технологияларды студенттердің көшбасшылық құзыреттілігін дамытуға бағытталған білім беру тәжірибесінде қолданудың педагогикалық мүмкіндіктерін көрсетеді. Сонымен бірге зерттеудің бір топтық pre-test/post-test дизайны және бақылау тобының болмауы анықталған өзгерістерді арт-технологиялардың тікелей себептік әсері ретінде түсіндіруге мүмкіндік бермейді. Сондықтан нәтижелер арт-технологиялар қолданылған интервенциядан кейін тіркелген оң динамика ретінде интерпретацияланады.

Эксперименттің басты мақсатына орай ғалымдар Berlanga-Fernandez және т.б. (2025) өнерге негізделген білім беру тәжірибесінің студенттердің көшбасшылық және коммуникациялық дағдыларын дамытудағы мүмкіндіктерін зерттеген. Авторлар өнер туындыларын білім беру құралы ретінде қолдануға негізделген тәжірибелік оқыту барысында көшбасшылықпен қатар сыни ойлау, шығармашылық, төзімділік және мәселені шешу дағдыларының көрініс табуын қарастырған. Зерттеу нәтижелері өнермен тәжірибелік өзара әрекеттесу білім алушылардың тұлғалық және әлеуметтік дағдыларын дамытуға бағытталған білім беру ортасын ұйымдастырудың маңызды педагогикалық ресурсы бола алатынын көрсетеді. Аталған тұжырымдар арт-технологияларды студенттердің көшбасшылық құзыреттілігін дамыту үдерісіне интеграциялаудың ғылыми-педагогикалық негіздерін толықтырады.

3-кесте. Арт-технологиялар түрлері және олардың студенттердің көшбасшылық құзыреттілігін дамыту компоненттеріне ықпалы

№	Қолданылған арт-технология	Дамытатын көшбасшылық компоненттер	Ғылыми сипаттамасы
1	Бейнелеу өнері (сурет, кескіндеме, композиция)	Инициативтілік, эмоционалдық тұрақтылық	Көркем образ құру, жеке авторлық шешім қабылдау студенттің бастамашылдығын арттырады; шығармашылық әрекет эмоционалдық реттелуді күшейтеді.
2	Графика және графикалық дизайн	Шешім қабылдау, коммуникация	Композициялық құрылым, визуалды логика мен таңдау жасау үдерісі шешім қабылдау әлеуетін дамытады;
3	Визуалды сторителлинг (комикс, иллюстрация, постер)	Коммуникативтілік, ұйымдастырушылық	Оқиға желісін құру, кейіпкер әрекетін жоспарлау – топта идеяны үйлестіруге, өз ойын анық жеткізуге үйретеді. визуалды коммуникация мәдениет қалыптастырады

№	Қолданылған арт-технология	Дамытатын көшбасшылық компоненттер	Ғылыми сипаттамасы
4	Рөлдік ойындар	Коммуникативтілік, эмоционалдық тұрақтылық, ұйымдастырушылық қабілет	Әлеуметтік рөлдерді орындау, топ ішінде әрекеттесу – тұлғааралық қарым-қатынасты, эмоцияны басқаруды және ұйымдастыру дағдыларын күшейтеді.
5	Театрландырылған көріністер	Инициативтілік, коммуникация, шешім қабылдау	Сахналық импровизация, рөлге ену бастамшылықты, шұғыл шешім қабылдау шеберлігін арттырады.
6	Шығармашылық жобалау (креативті тапсырмалары, топтық арт-жобалар)	Ұйымдастырушылық, шешім қабылдау, топтық көшбасшылық	Жоба циклін жоспарлау, белгісіз жағдайларда стратегия құру көшбасшылықтың негізгі басқарушылық функцияларын дамытады.

Кестеде арт-технологиялар көшбасшылық құзыреттіліктің әр компонентін дамытуда түрлі педагогикалық функция атқаратыны анықталды. Бейнелеу өнері, графика және визуалды сторителлинг студенттердің шығармашылық ойлауын, бастамашылдығын және шешім қабылдауын белсендіруге ықпал етсе, рөлдік және театрландырылған әдістер тұлғааралық коммуникацияны, эмоциялық реттелуді және командалық ұйымдастырушылық мінез-құлықты нығайтты. Ал шығармашылық жобалау технологиялары басқарушылық әрекеттерді жоспарлау, үйлестіру, жауапкершілік (не, қашан, кім, кімге) бөлу сияқты көшбасшылықтың негізгі механизмдерін тәжірибелік деңгейде қалыптастырды. Осылайша, әр арт-технология көшбасшылық құзыреттілігінің белгілі бір қырын күшейтіп, интервенцияның тұлғалық, коммуникативтік және ұйымдастырушылық аспектілерін кешенді түрде қолдағаны кестеден логикалық түрде көрінеді.

Зерттеуде диагностикалық әдістемелер көшбасшылық құзыреттіліктің айқындалған құрылымдық компоненттері мен оларды сипаттайтын көрсеткіштерге сәйкес іріктелді. Әдістемелерді таңдауда олардың зерттелетін компоненттердің мазмұнын диагностикалау мүмкіндігі басшылыққа алынды. Бастамашылдық компоненті лидерлік әлеует көрсеткіші арқылы Р.С. Немов әдістемесімен, эмоциялық тұрақтылық ерік-жігер көрсеткіші арқылы Р.С. Немов әдістемесімен, коммуникация қарым-қатынас жасау қабілеті арқылы В.Ф. Ряховский әдістемесімен бағаланды. Шешім қабылдаудағы сенімділікті сипаттау үшін өзін-өзі бағалау көрсеткіші Н.П. Фетискин, Г.М. Мануйлов және В.В. Козлов әдістемесі негізінде, ал ұйымдастырушылық қабілет лидерлік қабілет көрсеткіші арқылы Е.С. Жариков пен Е.Л. Крушельницкий әдістемесі негізінде анықталды. Осы диагностикалық кешен көшбасшылық құзыреттіліктің зерттелетін компоненттерін өзара байланысты көрсеткіштер негізінде бағалауға және бастапқы және қорытынды диагностика нәтижелеріндегі өзгеріс динамикасын салыстыруға мүмкіндік берді. Диагностикалық әдістемелер мен олардың көшбасшылық құзыреттілік компоненттеріне сәйкестігі 4-кестеде берілді.

4-кесте. Диагностикалық әдістердің көшбасшылық компоненттерге байланысты бөлінуі

№	Көшбасшылық құзыреттілік компоненттері	Диагностикалық көрсеткіш	Әдістеме	Диагностикалау мақсаты	Автор
1	Бастамашылдық	Лидерлік әлеует	Лидерлік әлеуетті анықтау әдістемесі	Студенттің бастама көтеруге, белсенді әрекет етуге және көшбасшылық позиция танытуға бейімділігін анықтау	Р.С. Немов
2	Эмоциялық тұрақтылық	Ерік-жігер	Ерік-жігерді бағалау әдістемесі	Қиындық жағдайында табандылық, өзін-өзі реттеу және әрекет тұрақтылығын сақтау деңгейін бағалау	Р.С. Немов
3	Коммуникация	Қарым-қатынас жасау қабілеті	Коммуникативтік құзыреттілікті анықтау әдістемесі	Тұлғааралық қарым-қатынас орнату және коммуникативтік әрекетке қатысу деңгейін анықтау	В.Ф. Ряховский
4	Шешім қабылдаудағы сенімділік	Өзін-өзі бағалау	Өзін-өзі бағалау әдістемесі	Студенттің өз мүмкіндіктерін бағалауы мен шешім қабылдаудағы сенімділік деңгейін анықтау	Н.П. Фетискин, Г.М. Мануйлов, В.В. Козлов
5	Ұйымдастырушылық қабілет	Лидерлік қабілет	Лидерлік қабілетті диагностикалау әдістемесі	Топтық әрекетті ұйымдастыру, басқару және жауапкершілікті қабылдау қабілетін бағалау	Е.С. Жариков, Е.Л. Крушельницкий

Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, арт-технологиялар ең алдымен көркемдік бағытта оқитын студенттерде (6В01416-Көркем білім ІР білім беру бағдарламасы) көшбасшылық дағдылардың белсенді дамуына ықпал етті. Себебі аталған мамандықтың білім беру бағдарламасында арт пәндері (сурет, графика, кескіндеме, композиция, тұстану, графикалық дизайн, сәндік-қолданбалы өнер және т.б.) жүйелі жоспарланған түрде оқытылады, сондықтан студенттердің шығармашылық әлеуеті ашылып, көшбасшылық құзыреттілігінің дамуының мүмкіндігі жоғары деңгейде. Студенттер оқу бағдарламасын игеру барысында көркем шығармашылықтың дамуы, өзіндік ойды білдіру, бастамашыл

болу, топта ұйымдасқан түрде жұмыс жасау, шешім қабылдау сияқты көшбасшылық сипаттарды еркін дамыта алды.

Зерттеу нәтижелерін сапалық сипаттамамен қатар, сандық көрсеткіштер де нақтылайды. Төмендегі кестеде көшбасшылықтың бес негізгі компоненті бойынша бастапқы және қорытынды нәтижелер салыстырылды. (Кесте - 1.)

5-кесте. Студенттердің көшбасшылық құзыреттілігі компоненттері бойынша бастапқы және қорытынды диагностика нәтижелерінің интегралды салыстырмалы көрсеткіштері (N=96)

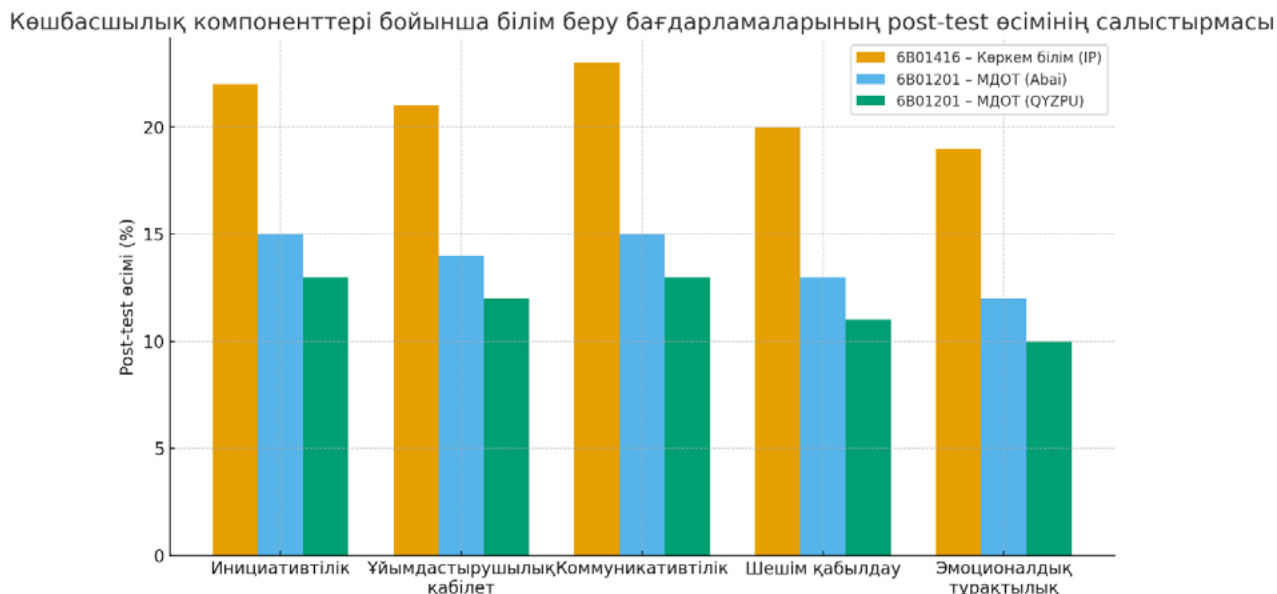
№	Көшбасшылық құзыреттілік компоненті	Диагностикалық көрсеткіш	Pre-test, %	Post-test, %	Өзгеріс, пайыздық тармақ
1	Бастамашылдық	Лидерлік әлеует	15,8	32,0	+16,2
2	Эмоциялық тұрақтылық	Ерік-жігер	12,0	32,0	+20,0
3	Коммуникация	Қарым-қатынас жасау қабілеті	31,7	50,0	+18,3
4	Шешім қабылдаудағы сенімділік	Өзін-өзі бағалау	12,7	30,0	+17,3
5	Ұйымдастырушылық қабілет	Лидерлік қабілет	0,0	12,0	+12,0

Бастапқы диагностика нәтижелері қолданылған психодиагностикалық әдістемелер мен статистикалық өңдеу (SPSS) негізінде студенттердің көшбасшылық құзыреттілігінің деңгейі негізінен төмен және орташа аймақта шоғырланғанын көрсетті (Mean = 2,8-3,1). Төмен деңгей бастамашылдық (39,8%), ерік-жігер (39%), өзін-өзі бағалау (31,8%) және лидерлік қабілет (84%) көрсеткіштері бойынша басым болды, ал коммуникация компоненті бойынша 49,2% орташа деңгейде анықталды. Бұл студенттердің бастапқы дайындық деңгейі жеткіліксіз болғанымен, даму әлеуетінің жоғары екенін көрсетеді.

Арт-технологияларға негізделген интервенциядан кейінгі нәтижелер барлық компоненттер бойынша оң динамиканы көрсетті. Атап айтқанда, лидерлік әлеует (15,8%-дан 32%-ға), ерік-жігер (12%-дан 32%-ға), коммуникация (31,7%-дан 50%-ға), өзін-өзі бағалау (12,7%-дан 30%-ға) және лидерлік қабілет (0%-дан 12%-ға) көрсеткіштері артты.

Жалпы, pre-test және post-test нәтижелерін салыстыру арт-технологияларды оқу үдерісінде жүйелі қолдану студенттердің көшбасшылық құзыреттілігінің барлық компоненттері бойынша оң өзгерістерге әкелгенін көрсетті. Орташа өсім 12-20% аралығында тіркеліп, төмен деңгейдегі көрсеткіштер азайып, жоғары деңгейдегі нәтижелер артты. Ең жоғары өзгеріс ерік-жігер, коммуникабельділік және лидерлік әлеует компоненттерінде байқалды.

Эксперимент нәтижелері көрсеткендей «6B01416 - Көркем білім (IP)» білім беру бағдарламасының студенттері бақылау кезеңінде басқа білім беру бағдарламаларына қарағанда анағұрлым жоғары нәтижелер көрсетті. Оның себебі біз үш білім беру бағдарламаларына бірдей өткізген қосымша қалыптастыру жұмыстарымен қатар, 6B01416 - Көркем білім (IP)» білім беру бағдарламасының студенттері артқа негізделген «Академиялық сурет негіздері» атты (6 кредит) практикалық кәсіптендіру пәнін жүйелі және терең оқыды. Аталған практикалық пәнді оқу барысында студенттердің бастамашылдығын, креативті ойлауын, эмоционалдық өзін-өзі реттеуін, топтағы әрекеттесуін, шешім қабылдауын табиғи түрде дамытады. Сондықтан арт-технологиялар енгізілген интервенция көркем білім студенттері үшін жоғары деңгейде резонанстық әсер берген.

бағдарламаларының post-test өсімінің салыстырмалы көрсеткіші

Мұнда бес көшбасшылық компонент бойынша үш білім беру бағдарламасының post-test өсімі салыстырмалы түрде көрсетілді. Диаграммада қолданылған пайыздық көрсеткіштер Кесте-5-тегі интервалдық мәндерден алынған шартты орташа шамаларды білдіреді. көшбасшылық құзыреттіліктің бес компоненті бойынша үш білім беру бағдарламасындағы post-test өсімінің салыстырмалы нәтижелері берілген. Диаграммада 6B01416 - Көркем білім (IP) бағдарламасының барлық компоненттер бойынша ең жоғары өсім көрсеткені байқалады; әсіресе инициативтілік, коммуникативтілік және шешім қабылдау бағыттарында айырмашылық айқын. 6B01201 - «Мектепке дейінгі оқыту мен тәрбиелеу (IP) білім беру бағдарламалары бойынша өсім орташа деңгейде болса да, барлық компоненттерде оң динамика тіркелген. Демек арт-технологиялар интеграциясының барлық білім беру бағдарламалары үшін тиімді, ал көркем білім беру бағдарламасында ерекше резонанстық әсер беретінін көрсетеді.

Сонымен қатар, зерттеу нәтижелерін интерпретациялауда бірқатар әдіснамалық шектеулерді ескеру қажет. Зерттеу бір топтық pre-test/post-test дизайн негізінде жүргізіліп, бақылау тобы қарастырылмады. Осыған байланысты бастапқы және қорытынды диагностика арасындағы анықталған оң өзгерістерді тек арт-технологиялардың тікелей әсерімен байланыстыруға болмайды. Зерттеуге екі жоғары оқу орнының 96 студенті қатысқандықтан, алынған нәтижелерді басқа жоғары оқу орындары мен білім беру бағдарламаларына кеңінен жалпылау мүмкіндігі шектеулі. Зерттеу бір оқу жылы көлемінде жүргізілгендіктен, анықталған өзгерістердің ұзақ мерзімді тұрақтылығы бағаланбады. Кейінгі зерттеулерде бақылау тобын енгізу, зерттеу іріктемесін кеңейту және кейінгі диагностикалық өлшеулерді жүргізу алынған нәтижелерді неғұрлым терең бағалауға мүмкіндік береді.

Қорытынды.

Жүргізілген зерттеу арт-технологияларды жоғары оқу орнының білім беру үдерісіне интеграциялау тәжірибесі жағдайында студенттердің көшбасшылық құзыреттілігі компоненттерінің өзгеріс динамикасын анықтауға мүмкіндік берді. Бастапқы және қорытынды диагностика нәтижелерін салыстыру бастамашылдық, эмоциялық тұрақтылық, коммуникация, шешім қабылдаудағы сенімділік және ұйымдастырушылық қабілет

компоненттері бойынша оң өзгерістер болғанын көрсетті. Ең жоғары өзгеріс эмоциялық тұрақтылық көрсеткішінде байқалса, коммуникация, шешім қабылдаудағы сенімділік, бастамашылдық және ұйымдастырушылық қабілет көрсеткіштері бойынша да оң динамика тіркелді.

Зерттеу нәтижелері бейнелеу өнері, графика және графикалық дизайн, визуалды сторителлинг, рөлдік ойындар, театрландырылған көріністер мен шығармашылық жобалау элементтерін студенттердің көшбасшылық құзыреттілігін дамытуға бағытталған білім беру тәжірибесіне кіріктірудің педагогикалық мүмкіндіктерін көрсетеді. Аталған арт-технологиялар студенттердің шығармашылық әрекетке қатысуына, топтық өзара әрекеттесуіне, өзіндік бастама танытуына және ұйымдастырушылық тәжірибе жинақтауына бағытталған білім беру ортасын ұйымдастыруға мүмкіндік береді. Алынған нәтижелер зерттеудің бір топтық pre-test/post-test дизайны шеңберінде интерпретациялануы тиіс. Бақылау тобының болмауы анықталған оң өзгерістерді арт-технологиялардың тікелей себептік әсері ретінде бағалауға мүмкіндік бермейді. Сондықтан зерттеу нәтижелері арт-технологияларға негізделген интервенциядан кейін көшбасшылық құзыреттіліктің зерттелген компоненттері бойынша тіркелген оң динамиканы сипаттайды. Кейінгі зерттеулерде бақылау тобын енгізу, зерттеу базасы мен іріктеме көлемін кеңейту және кейінгі өлшеулерді қолдану арт-технологиялар мен студенттердің көшбасшылық құзыреттілігінің өзгеруі арасындағы байланысты тереңірек зерделеуге мүмкіндік береді.

Мүдделер қақтығысы

Жоғары оқу орындары студенттерінің көшбасшылық құзыреттілігін дамытуда арт-технологияларды интеграциялау тәжірибесі отандық білім беру саласында өзекті мәселе. Сондықтан осы мәселе аумағында зерттеу жүргізген әртүрлі ғылым салаларындағы зерттеушілерге болашақ педагог мамандарды даярлау барысында арт-технологияларды интеграциялау мен көшбасшылық құзыреттілік бойынша жаңа идеялар мен бастамаларға түрткі беретін зерттеу нәтижелері мен қорытындылары үшін алғыс білдіреміз

Авторлардың қосқан үлесі:

Алимбекова А.А. - зерттеудің ғылыми тұжырымдамасын әзірлеп, теориялық-әдіснамалық негіздемесін жасады. Эксперименттік жұмыстың жалпы үйлестіруін, деректерді талдау мен нәтижелерді интерпретациялауды жүзеге асырды.

Жумашева Т.С. - әдебиеттерге шолу жүргізді, арт-технологияларды оқу үдерісіне интеграциялаудың ғылыми негіздерін жинақтады, зерттеу құралдарын (диагностика, тренинг бағдарламалары, арт-технологиялық тапсырмалар) әзірлеуге қатысты және эксперименттік деректерді жинады. Мақаланың нәтижелер мен талқылау бөлімдерін редакциялады.

Кожажулов А.Т. - эксперименттік жұмыстың практикалық кезеңін ұйымдастырды, арт-технологиялардың педагогикалық тиімділігін бағалау бойынша талдау жүргізді, статистикалық өңдеуге көмектесті және қорытынды бөлімді рәсімдеуге үлес қосты. Сонымен қатар зерттеу нәтижелерін визуализациялауға (кестелер, диаграммалар) қатысып, жалпы мәтінді ғылыми редакциялауға қатысты.

Әдебиеттер тізімі

Жариков Е. Диагностика лидерских способностей [Электрондық ресурс]. Қолжетімді: talentsandjob.ru (Қол жеткізілген күні: 06.08.2024).

Жусупова Р.Ф., Калижанова А.Н., Шелестова Т.Ю., Шадиев Р. Роль педагога-фасилитатора в организации и сопровождении слушателей МООК // Вестник ЕНУ им.

Л.Н. Гумилёва. Серия: Педагогика. Психология. Социология. - 2023. - Т. 142, № 1. - С. 89-106. DOI: 10.32523/2616-6895-2023-142-1-89-106.

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. 2007 жылғы 27 шілдедегі № 319-III. - Астана. Қолжетімді: «Әділет» ақпараттық-құқықтық жүйесі (Қол жеткізілген күні: 03.07.2024).

Қазақстан Республикасының «Мемлекеттік жастар саясаты туралы» Заңы. 2015 жылғы 9 ақпандағы № 285-V ҚРЗ. Қолжетімді: «Әділет» ақпараттық-құқықтық жүйесі (Қол жеткізілген күні: 03.07.2024).

Қазақстан Республикасының жоғары білімді және ғылымды дамытудың 2023-2029 жылдарға арналған тұжырымдамасы. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2023 жылғы 28 наурыздағы № 248 қаулысы. Қолжетімді: «Әділет» ақпараттық-құқықтық жүйесі (Қол жеткізілген күні: 03.07.2024).

Ряховский В.Ф. Методика определения уровня общительности. - Москва, 1997. - 160 с.

Немов Р.С. Психодиагностика. Введение в научное психологическое исследование с элементами математической статистики. - Москва: ВЛАДОС, 2008. - 640 с.

Немов Р.С. Социально-психологический анализ эффективной деятельности коллектива. - Москва: Педагогика, 1984. - 201 с.

Фетискин Н.П., Козлов В.В., Мануйлов Г.М. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. - Москва: Изд-во Института психотерапии, 2002. - 490 с.

Berlanga-Fernández I., Vales-Villamarín M.H., Mocchi B., Palella-Stracuzzi S. Implementing leadership skills in students through art // Cogent Education. - 2025. - Vol. 12, No. 1. - Article 2485540. DOI: 10.1080/2331186X.2025.2485540.

Hannigan S., Hradsky D., Bellingham R., Raphael J., White P.J. Reimagining climate change futures: A review of arts-based education programs // Futures. - 2025. - Vol. 173. - Article 103667. DOI: 10.1016/j.futures. 2025.103667.

Hinkin T.R. A brief tutorial on the development of measures for use in survey questionnaires // Organizational Research Methods. - 1998. - Vol. 1, No. 1. - P. 104-121. DOI: 10.1177/109442819800100106.

Hsieh C.C., Khau A.H., Song Y., Li H.C. Impact of school leadership on teachers' instructional practices: examining mediating roles of collegiality and teacher autonomy using Vietnam TALIS 2018 // International Journal of Educational Research. - 2025. - Vol. 132. - Article 102621. DOI: 10.1016/j.ijer.2025.102621.

Jiang M., Zhang J., Arshad M.Z. Cultivating a creative ecosystem: the role of inclusive leadership in educational success // Acta Psychologica. - 2025. - Vol. 257. - Article 105076. DOI: 10.1016/j.actpsy.2025.105076.

Kahila S., Heikka J., Sajaniemi N. Students' discourses on teachers' responsibility and leadership // Teaching and Teacher Education. - 2024. - Vol. 140. - Article 104495. DOI: 10.1016/j.tate.2024.104495.

Kozhagulov A., Kozhagulov T., Dzhanayev M., Adamkulov N., Bekenova B. Art technology as a means of preparing competent teachers for pre-school activities // Education 3-13. - 2026. - Vol. 54, No. 3. - P. 603-611. DOI: 10.1080/03004279.2024.2331578.

Liu L., Zaman U. From leadership to innovation: Psychological mechanisms behind teacher creativity in physical education // Acta Psychologica. - 2025. - Vol. 255. - Article 104965. DOI: 10.1016/j.actpsy.2025.104965.

Nolan D., O'Donovan M., Lafferty N. Social identity approach to understanding teacher-leadership // International Journal of Educational Research. - 2025. - Vol. 133. - Article 102730. DOI: 10.1016/j.ijer.2025.102730.

Oliver-Barceló M., Ferrer-Ribot M., Jové G. Arts education in early childhood teacher training: An international analysis // Teaching and Teacher Education. - 2024. - Vol. 148. - Article 104703. DOI: 10.1016/j.tate.2024.104703.

Ozdogru M., Tulubas T., Karakose T., Kanadlı S., Kardas A., Papadakis S. How does teacher self-efficacy mediate the relationship between student outcomes and principal leadership for learning? Results from meta-analytic structural equation modelling (MASEM) // *Acta Psychologica*. - 2025. - Vol. 258. - Article 105144. DOI: 10.1016/j.actpsy.2025.105144.

Satchanawakul N., Liangruenrom N. The historical evolution of liberal arts education: A systematic scoping review with global perspectives and future recommendations // *International Journal of Educational Research Open*. - 2025. - Vol. 9. - Article 100482. DOI: 10.1016/j.ijedro.2025.100482.

Wang G., Bai H., Tsang K.K., Bian J. The effect of teacher collaboration on teachers' career well-being in China: A moderated mediation model of teacher self-efficacy and distributed leadership // *Acta Psychologica*. - 2025. - Vol. 259. - Article 105303. DOI: 10.1016/j.actpsy.2025.105303.

Wang Y., Bao C., Luo X., Ren M. Does resilient leadership enhance job thriving among Chinese teachers? The role psychological capital and emotional intelligence // *Acta Psychologica*. - 2025. - Vol. 259. - Article 105297. DOI: 10.1016/j.actpsy.2025.105297.

Liu Y., Fang Y., Hu L., Chen N., Li X., Cai Y. Inclusive leadership and employee workplace well-being: the role of vigor and supervisor developmental feedback // *BMC Psychology*. - 2024. - Vol. 12. - Article 540. DOI: 10.1186/s40359-024-02029-5.

Zhumasheva T., Alimbekova A., Zhiyenbayeva S., Ussenova A., Nurgaliyeva D., Hamiti M. Evaluation of university students' views on the gamified classroom model // *International Journal of Emerging Technologies in Learning*. - 2022. - Vol. 17, No. 16. - P. 21-32. DOI: 10.3991/ijet.v17i16.32189.

А.А. Алимбекова¹, Т.С. Жумашева², А.Т. Кожугулов^{*3}

^{1,3} *Казахский национальный педагогический университет имени Абая, Алматы, Казахстан.*

² *Казахский национальный женский педагогический университет, Алматы, Казахстан.*

Опыт интеграции арт-технологий в развитие лидерских компетенций студентов вуза

Аннотация. В статье рассматривается опыт интеграции арт-технологий в образовательный процесс высшего учебного заведения в целях развития лидерской компетентности студентов. На основе теоретического анализа современных отечественных и зарубежных исследований систематизированы педагогические возможности арт-технологий в раскрытии личностного и творческого потенциала студентов, поддержке группового взаимодействия, коммуникативной активности и социальной вовлеченности. Исследование проведено на основе одгруппового экспериментального дизайна pre-test/post-test. В исследовании приняли участие студенты первого курса Казахского национального педагогического университета имени Абая и Казахского национального женского педагогического университета (N=96). В ходе интервенции применялись элементы изобразительного искусства, графики и графического дизайна, визуального сторителлинга, ролевых игр, театрализованных постановок и творческого проектирования. Оценка лидерской компетентности студентов проводилась по компонентам инициативности, эмоциональной устойчивости, коммуникации, принятия решений и организаторских способностей. Сравнение результатов pre-test и post-test показало положительную динамику по всем исследуемым компонентам лидерской компетентности после интервенции. Положительные изменения были зафиксированы в показателях инициативности, эмоциональной устойчивости, коммуникации, принятия решений и организаторских

способностей. Полученные результаты свидетельствуют о возможности целенаправленной и системной интеграции арт-технологий в образовательный процесс в рамках педагогической практики, направленной на развитие лидерской компетентности студентов. В связи с отсутствием контрольной группы выявленные изменения интерпретируются не как прямой причинно-следственный эффект арт-технологий, а как эмпирически зафиксированная положительная динамика после интервенции.

Цель исследования - определить динамику изменений результатов pre-test и post-test по компонентам лидерской компетентности студентов высших учебных заведений в условиях интеграции арт-технологий в образовательный процесс.

Ключевые слова: лидерская компетентность, лидерский потенциал, арт-технологии, интеграция, инициативность, коммуникация, организаторские способности, творчество.

A.A. Alimbekova¹, T.S. Zhumasheva², A.T. Kozhagulov^{*3}

^{1,3} *Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan.*

² *Kazakh National Women's Teacher Training University, Almaty, Kazakhstan.*

Experience of Integrating Art Technologies into the Development of University Students' Leadership Competencies

Abstract. The article examines the experience of integrating art-based technologies into the development of leadership competence among university students. The main purpose of the study is to identify the theoretical and methodological foundations for fostering leadership potential—considered a key indicator of the professional competence of future teachers—and to outline practical approaches for its implementation. A theoretical and practical analysis of recent scholarly works revealed that art-based technologies contribute to the development of students' leadership competence by enhancing their personal growth, stimulating creative potential, strengthening teamwork skills, and promoting social engagement.

A one-group experimental model was employed as the methodological basis of the study. During the experiment, various methods incorporating art-based technologies were used to develop students' leadership competence, including training sessions, role-playing activities, creative workshops, visual arts practices, and theatrical performances. These methods effectively contributed to strengthening students' initiative, building shared responsibility, developing creative thinking, and improving organizational skills. The experiment results clearly demonstrated that the integration of art-based technologies into the educational process can effectively foster leadership competence among university students when implemented purposefully and systematically. The initial (pre-test) diagnostics indicated that most students displayed an average level of leadership skills. However, the post-test assessment following the intervention showed significant positive changes across all major components—initiative, organizational capacity, communication, decision-making, and emotional stability. Art-based technologies were found to increase students' creative engagement, enhance teamwork, improve emotional self-regulation, and strengthen confidence in professional decision-making, demonstrating a positive dynamic in the development of leadership competence.

The purpose of the study is to determine the changes in leadership competence among university students through the integration of art-based technologies into the educational process.

Keywords: leadership competence, potential, skill, integration experience, art, art-based technology, creativity, initiative.

References

- Government of the Republic of Kazakhstan. (2007). *Law on Education of the Republic of Kazakhstan* (No. 319-III). Astana. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z070000319>
- Government of the Republic of Kazakhstan. (2015). *Law on State Youth Policy of the Republic of Kazakhstan* (No. 285-V) <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1500000285/history>
- Government of the Republic of Kazakhstan. (2023, March 28). *Resolution No. 248 on approval of the Concept for the Development of Higher Education and Science in the Republic of Kazakhstan for 2023–2029*. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P2300000248>
- Fetiskin, N. P., Manuylov, G. M., & Kozlov, V. V. (2002). *Sotsial'no-psikhologicheskaya diagnostika razvitiya lichnosti i malykh grupp*. Moscow: Izdatelstvo Instituta psikhoterapii.
- Nemov, R. S. (1984). *Sotsial'no-psikhologicheskii analiz effektivnoy deyatel'nosti kollektiva*. Moscow: Pedagogika.
- Nemov, R. S. (2008). *Psikhodiagnostika. Vvedenie v nauchnoe psikhologicheskoe issledovanie s elementami matematicheskoy statistiki*. Moscow: Vlados.
- Ryakhovsky, V. F. (1997). *Metodika dlya opredeleniya kompetentnosti obshcheniya*. Moscow.
- Zhussupova, R. F., Kalizhanova, A. N., Shelestova, T. Yu., & Shadiev, R. (2023). The role of the facilitator teacher in organizing and supporting MOOC learners. *Bulletin of L.N. Gumilyov Eurasian National University. Pedagogy, Psychology, Sociology*, 142(1), 89-106. <https://doi.org/10.32523/2616-6895-2023-142-1-89-106>
- Zharikov, E. (n.d.). *Diagnostika lidetskikh sposobnostey*. <https://talentsandjob.ru/diagnostika-liderskix-sposobnostey-e-zharikov>
- Berlanga-Fernández, I., Vales-Villamarín, M. H., Mocchi, B., & Palella-Stracuzzi, S. (2025). Implementing leadership skills in students through art. *Cogent Education*, 12(1), 2485540. <https://doi.org/10.1080/2331186X.2025.2485540>
- Hannigan, S., Hradsky, D., Bellingham, R., Raphael, J., & White, P. J. (2025). Reimagining climate change futures: A review of arts-based education programs. *Futures*, 173, 103667. <https://doi.org/10.1016/j.futures.2025.103667>
- Heikka, J., Kahila, S., & Sajaniemi, N. (2024). Familiar and comfortable vs. unfamiliar and demanding: Students' discourses on teachers' responsibility and leadership in Finnish early childhood education. *Teaching and Teacher Education*, 140, 104495. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2024.104495>
- Hinkin, T. R. (1998). A brief tutorial on the development of measures for use in survey questionnaires. *Organizational Research Methods*, 1(1), 104-121. <https://doi.org/10.1177/109442819800100106>
- Hsieh, C. C., Khau, A. H., Song, Y., & Li, H. C. (2025). Impact of school leadership on teachers' instructional practices: Examining mediating roles of collegiality and teacher autonomy using Vietnam TALIS 2018. *International Journal of Educational Research*, 132, 102621. <https://doi.org/10.1016/j.ijer.2025.102621>
- Jiang, M., Zhang, J., & Arshad, M. Z. (2025). Cultivating a creative ecosystem: The role of inclusive leadership in educational success. *Acta Psychologica*, 257, 105076. <https://doi.org/10.1016/j.actpsy.2025.105076>
- Kozhagulov, A., Kozhagulov, T., Dzhanayev, M., Adamkulov, N., & Bekenova, B. (2024). Art technology as a means of preparing competent teachers for pre-school activities. *Education 3-13*, 54(3), 603-611. <https://doi.org/10.1080/03004279.2024.2331578>
- Liu, L., & Zaman, U. (2025). From leadership to innovation: Psychological mechanisms behind teacher creativity in physical education. *Acta Psychologica*, 255, 104965. <https://doi.org/10.1016/j.actpsy.2025.104965>

Nolan, D., O'Donovan, M., & Lafferty, N. (2025). Social identity approach to understanding teacher leadership. *International Journal of Educational Research*, 133, 102730. <https://doi.org/10.1016/j.ijer.2025.102730>

Oliver-Barceló, M., Ferrer-Ribot, M., & Jové, G. (2024). Arts education in early childhood teacher training: An international analysis. *Teaching and Teacher Education*, 148, 104703. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2024.104703>

Ozdogru, M., Tulubas, T., Karakose, T., Kanadli, S., Kardas, A., & Papadakis, S. (2025). How does teacher self-efficacy mediate the relationship between student outcomes and principal leadership for learning? Results from meta-analytic structural equation modelling (MASEM). *Acta Psychologica*, 258, 105144. <https://doi.org/10.1016/j.actpsy.2025.105144>

Satchanawakul, N., & Liangruenrom, N. (2025). The historical evolution of liberal arts education: A systematic scoping review with global perspectives and future recommendations. *International Journal of Educational Research Open*, 9, 100482. <https://doi.org/10.1016/j.ijedro.2025.100482>

Wang, G., Bai, H., Tsang, K. K., & Bian, J. (2025). The effect of teacher collaboration on teachers' career well-being in China: A moderated mediation model of teacher self-efficacy and distributed leadership. *Acta Psychologica*, 259, 105303. <https://doi.org/10.1016/j.actpsy.2025.105303>

Wang, Y., Bao, C., Luo, X., & Ren, M. (2025). Does resilient leadership enhance job thriving among Chinese teachers? The role of psychological capital and emotional intelligence. *Acta Psychologica*, 259, 105297. <https://doi.org/10.1016/j.actpsy.2025.105297>

Zhumasheva, T., Alimbekova, A., Zhiyenbayeva, S., Ussenova, A., Nurgaliyeva, D., & Hamiti, M. (2022). Evaluation of university students' views on the gamified classroom model. *International Journal of Emerging Technologies in Learning*, 17(16), 21-32. <https://doi.org/10.3991/ijet.v17i16.32189>

Авторлар туралы мәлімет:

Алимбекова Анар Аймолдановна – PhD, қауымдастырылған профессор м.а., Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Достық даңғылы, 13, 050022, Алматы, Қазақстан.

Жумашева Толкын Сабитовна – PhD, қауымдастырылған профессор м.а., Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті, Гоголь көшесі, 114/8, 050000, Алматы, Қазақстан.

Кожажулов Айдын Токтасынович – хат-хабар авторы, PhD, аға оқытушы, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті Достық даңғылы, 13, 050022, Алматы, Қазақстан.

Сведения об авторах:

Алимбекова Анар Аймолдановна - доктор философии (PhD), и.о. ассоциированного профессора, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, проспект Достык, 13, 050022, Алматы, Казахстан.

Жумашева Толкын Сабитовна - доктор философии (PhD), и.о. ассоциированного профессора, Казахский национальный женский педагогический университет, улица Гоголя, 114/8, 050000, Алматы, Казахстан.

Кожажулов Айдын Токтасынович - автор для корреспонденции, доктор философии (PhD), старший преподаватель, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, проспект Достык, 13, 050022, Алматы, Казахстан.

Information about the authors:

Alimbekova Anar – Doctor of Philosophy (PhD), Acting Associate Professor, Abai Kazakh National Pedagogical University, 13 Dostyk Avenue, 050022, Almaty, Kazakhstan.

Zhumasheva Tolkyn – Doctor of Philosophy (PhD), Acting Associate Professor, Kazakh National Women's Teacher Training University, 114/8 Gogol Street, 050000, Almaty, Kazakhstan.

Kozhagulov Aidyn – corresponding author, Doctor of Philosophy (PhD), Senior Lecturer, Abai Kazakh National Pedagogical University, (13 Dostyk Avenue, 050022, Almaty, Kazakhstan.